П. Удіно

I

— От ізнову, друже мій, — мовив я до Лабарба, — ти сказав ці слова: "Ця свиня Морен". Чому, до лиха, ніколи я не чув, щоб говорили про Морена, не називаючи його свинею!

Лабарб — тепер він депутат — глянув на мене здивовано.

— Як, ти сам з Ла-Рошелі — і не знаєш Моренової історії?

Я відповів, що таки не знаю Моренової історії. Лабарб потер руки і почав оповідати:

— Певне, ти знав Морена і пам’ятаєш його велику галантерейну крамницю в Ла-Рошелі на набережній?

— Звичайно, аякже.

— Ну от, знай же, що тисяча вісімсот шістдесят другого чи тисяча вісімсот шістдесят третього року Морен поїхав на два тижні до Парижа — для розваги чи там для розваг, як хочеш, але вдаючи про людське око, ніби їде купити деякого краму. Ти розумієш, що воно значить для провінційного крамаря — пожити два тижні в Парижі! Тут у нього просто кров загорається! Щовечора звабливі видовища, легкі жіночі приторки, ненастанне солодке хвилювання. Від цього людина, сказати, божеволіє. Напівроздягнені танцюристки, декольтовані акторки, округлі ніжки, повні плечі,— і все це близько, рукою дістати, а разом з тим не можна чи не смієш і доторкнутись. Добре, коли раз чи два пощастить скуштувати чогось там солодкого… Потім чоловік їде додому, а серце ще тремтить і б’ється, душа грає, жага поцілунків лоскоче уста.

У такому стані перебував Морен, беручи квитка до Ла-Рошелі на експрес, що відходить о восьмій сорок вечора. Він походжав, ревно жалкуючи за всіма тими принадами, по великому вокзальному вестибюлі Орлеанської залізниці — і раптом зупинився й остовпів перед молодою жінкою, що обіймала якусь стару даму. Вона підняла вуаль, і Морен у захваті промовив сам до себе: "Оце-то красуня!"

Попрощавшись із старою, вона перейшла до зали чекання. Морен за нею. Потім вона вийшла на перон — Морен і собі; вона в порожній вагон — він теж.

Поїздом тим їхало мало народу. Локомотив свиснув, рушили. Вони були самі в вагоні.

Морен як не їв свою сусідку очима. їй було, може, дев’ятнадцять-двадцять років; вона була білява, високого зросту, смілива, бачилось, на вдачу. Загорнувши собі ноги в подорожню ковдру, вона лягла на лавці.

Морен іштав сам себе: "Хто вона така?" І тисяча різних гад (ж та планів мінилося йому в голові. Він думав: "Стільки розповідають люди про пригоди на залізниці. Може, оце якраз одна з таких пригод сама іде мені в руки? Мабуть, досить виявити сміливість... Чи не Дантон сказав колись: "Сміливість, сміливість і ще раз сміливість!" Ну, коли не Дантон, то Мірабо. Байдуже хто, зрештою. Але мені бракує сміливості, то-то й біда. О, якби можна було читати в людській душі! Я певен, що людина щодня, сама про те й не догадуючись, минає чудесні нагоди й можливості. Проте... Коли б вона хоч знак який подала, що не від того... *

І він почав роздумувати про різні випадки, які могли б стати йому в пригоді і повести до тріумфу. Йому малювалось, як він по-лицарському, гречно заговорює з нею, услуговує їй в якихось там дрібницях, провадить жваву та галантну розмову, що кінчається освідченням, а воно знову кінчається тим... тим, про що ти думаєш.

Та, на лихо, не було з чого саме почати. І він чекав принагідного випадку; серце билося шалено, голова йшла обертом.

А тим часом ніч ішла собі, і, поки Морен обмірковував справу, дівчина спокійно спала. Зайнявся день. Довгий, ясний вранішній промінь, виникнувши далеко на обрії, впав на гоже личко заснулої і освітив його.

Вона прокинулась, сіла, озирнулася навкруги, глянула на Морена й усміхнулась. То був усміх щасливої жінки, привабливої й веселої. Морен затремтів. Таж, певна річ, цей усміх призначено для нього, це, безперечно, скромний заклик, оте саме гасло, що його він так палко прагнув! Ця усмішка, очевидячки, каже: "Чи не йолоп же з тебе, не простак негодящий, що з самісінького вечора сидиш нерухомо, як пень? Глянь на мене: хіба ж я не вродлива? А ти, дурню, один зоставшись сам на сам з гарненькою жінкою, з місця не ворухнувся!"

Вона все усміхалась, поглядаючи на нього; далі й сміятись почала. А він сушив собі голову, силкуючись найти якусь підхожу фразу, якийсь комплімент, зрештою, що-не-будь, аби заговорити. Та ба — нічого не спадало на думку, нічого!

Нараз його пойняла та відвага, що виникає іноді у боягузів, і, сказавши собі: "А, що буде, те й буде!" — він зненацька, ні слова не мовивши, кинувся до неї з протягненими руками, з ласо розкритими устами, і вхопив її в обійми.

Вона зірвалася на ноги, кричачи: "Пробі! Рятуйте!" — верескливим од переляку голосом. Вона одчинила віконце, простягла в нього руки, обезуміла з жаху, намагаючись вискочити. Морен тим часом, певний, що вона кинеться з вагона, держав її за спідницю і лепетав, сам не свій:

— Пані… стривайте… пані!

Поїзд стишив хід і спинився. Два залізничні службовці прибігли на крик, і молода жінка впала їм на руки, ледве вимовивши:

— Цей чоловік хотів… хотів… мене… мене… — і зомліла.

У Мозе черговий жандарм заарештував Морена.

Коли жертва його брутальної вихватки прийшла до

пам’яті, вона розказала, що саме сталося. Склали протоко-ла. Бідолаха крамар дістався додому аж увечері; його мали віддати під суд за порушення пристойності та моральності в публічному місці.

II

Я тоді саме був редактором "Шарантського світоча", і мені щовечора доводилося стрічати Морена в Купецькій кав'ярні.

На другий день після цієї пригоди він звернувся до мене, не знаючи, що йому робити. Я не потаїв од нього своєї думки:

— Ти — свиня, та й годі! Так люди не роблять.

Він плакав; власна жінка побила його; він уявляв уже, як торгівля його занепадає, ім'я безчеститься, затопчується в болото, друзі не вітаються з ним. Мене нарешті узяв жаль, і я покликав свого співробітника Ріве, чоловіка веселого та дотепного і доброго порадника, і запитав, що він лро все це думає.

Ріве порадив мені поговорити з прокурором, як на те моїм приятелем. Морен пішов собі, а я подався до прокурора.

Там я довідався, що ображено молоду дівчину, панну Анрієтту Боннель, що тільки-но здобула в Парижі вчительський диплом і, не маючи ні батька, ні матері, відпочивала влітку у своїх дядька й тітки, чесних дрібних буржуа в Мозе.

Дядько, на лихо Моренові, подав у суд скаргу на нього. Прокурор погоджувався припинити справу, якби ту скаргу забрали назад. Цього й треба було домогтися.

Я вернувся до Морена — і застав його в постелі хворого з турботи та з печалі. Жінка його — кощава, бородата, гостра на язик особа — без угаву лаяла його та картала. Вона ввела мене до чоловіка в кімнату, кричачи мені просто в обличчя:

— Хочете побачити оцю свиню Морена? Ну, так от він, скотина!

І вона стала біля ліжка, взявшись у боки. Я розповів, як стоїть справа, і Морен попросив мене поїхати до тих людей. Місія була не конче приємна, проте я пристав на неї. Бідолаха безперестанку впевняв:

— Правду кажу тобі, я її навіть не обняв, навіть не обняв, Їй-Богу!

Я на те:

— Однаково ти, проте, свиня, та й годі.

І я взяв тисячу франків од нього, обіцяючи вжити їх так, як то мені здасться найкраще, аби залагодити все це діло.

Одначе я не зважився сам іти до її дядька, а запросив собі за товариша Ріве. Той згодився, з умовою зараз же й рушити, бо другого дня по обіді мав якусь невідкладну справу в Jla-Рошелі.

За дві години ми подзвонили біля дверей гарненького невеличкого сільського дому. Відчинила вродлива дівчина — вона сама, певна річ. Я пошепки мовив до Ріве:

— Еге, я починаю розуміти Морена.

Дядько, пан Тоннеле, був як на те передплатником "Світоча" й палким його однодумцем: він зустрів нас, як рідних, вітав, поздоровляв, стискав нам руки, радий та веселий, що бачить у себе— двох редакторів улюбленої газети. Ріве шепнув мені:

— Гадаю, що нам удасться залагодити справу цій свині Моренові.

Племінниця вийшла, і я взявся до делікатної справи. Я натякнув на скандал та лиху славу, що з того всього виникне: висловив думку, що такий брудний процес може зле відбитися на репутації молодої дівчини, бо ж ніхто в світі не повірить, ніби там був поцілунок, та й годі.

Добряга нібито завагався, але він не міг нічого остаточного сказати без своєї жінки, а та мала вернутись додому аж пізно ввечері. Раптом він скрикнув радісно:

— Стривайте, мені прийшла чудова думка! Ви гостюєте в мене, обідаєте, спочиваєте обидва, а як вернеться моя дружина, то вже ми до чогось договоримось.

Ріве опирався, але бажання довести до краю справу отієї свині Морена взяло гору, і ми прийняли запросини.

Дядько підвівся, сяючи з радості, покликав племінницю і запропонував нам усім піти прогулятися по його маєткові.

— А поважні справи, — додав він, — поважні справи ввечері.

Ріве завів з ним розмову про політику. Я ж опинився незабаром на кілька кроків ззаду, в парі з молодою дівчиною. Вона таки була напрочуд гарненька!

Заходячи віддалік, без краю обережно, закинув я про ту пригоду, сподіваючись здобути собі в її особі спільницю.

Та вона, здавалося, зовсім не відчувала ніяковості і слухала мою мову так, ніби все це вельми її цікавить і тішить.

— Подумайте, мадемуазель, — казав я, — про всі ті прикрості, що мають спіткати вас. Вам доведеться стати перед судом, відчути на собі неприязні погляди, говорити перед чужими людьми, розказувати привселюдно про ту нещасливу пригоду в вагоні. Чи не краще, кажучи по щирості, було вам тоді не зчиняти жодної історії, гїоказати тому йолопові його місце і не кликати на поміч службовців, а просто собі пересісти в інший вагон?

— Правда ваша, — засміялась вона, — але ж слухайте-но: я злякалась! А хто злякається, той не вміє вже міркувати. Зрозумівши потім усю ситуацію, я пожалкувала, що зчинила крик. Та не можна вже було вернути! До того ж дурень отой кинувся на мене, як скажений, мовчки, з божевільним обличчям. Я навіть не знала, чого він од мене хоче.

Вона дивилася мені просто в вічі, без сорому і ніяковості. Я сказав сам собі: "Та вона не з боязких, ця дівчина! Розумію тепер, чому та свиня Морен схибнувся".

І я вів далі жартома:

— Згодьтесь, мадемуазель, що йому можна б вибачити:

хто б мав стільки сили, щоб, зоставшись віч-на-віч з такою гарненькою особою, не відчути цілком природного бажання її поцілувати?

Вона ще голосніше засміялась:

— Одно — бажати, друге — чинити. Треба ж і про гречність не забувати.

На цю милу, хоч трошки й загадкову, фразу я спитав раптом:

— Ну, гаразд, а коли б я оце зараз поцілував вас, що б ви зробили?

Дівчина спинилась, оглянула мене уважно — і спокійно промовила:

— Ви! Ви зовсім інший.

Я й сам знав, що я зовсім інший: недарма ж звали мене тоді по всій окрузі "красень Лабарб". Мені було тоді тридцять років.

— Чому ж то так? — спитав я.

JВоНа знизала плечима:

— Ну, по-перше, тому, що ви розумніші за нього... — А потім, глянувши на мене спідлоба: —..і не такі бридкі.

Тоді я, перш ніж устигла вона відхилитись, пристрасно поцілував її в щічку. Вона відскочила, але запізно.

— Одначе ви, бачу, не з соромливих! — промовила дівчина. — Проте не робіть цього вдруге.

А я їй, удаючи тихого та покірного:

— О, нічого б мені так не хотілося, як стати на суд за те, в чому винуватять Морена.

Тут уже вона запитала:

— Чому ж то так?

Я серйозно глянув їй у вічі:

— Тому, що ви одна з найкращих у світі істот, тому, що для мене була б найбільша честь і слава, коли б пішла чутка, ніби я хотів вас звести. Адже тоді б кожен сказав, побачивши вас: "Еге, недарма Лабарбові доводиться покутувати свою провину. Проте він щасливий".

— Та й дивак же ви! — знову засміялась Анрієтта від щирого серця.

Не встигла вона того слова докінчити, як я вхопив її в обійми, жадібно цілуючи скрізь, де тільки міг: у волосся, в чоло, в очі, іноді в уста, у щоки, — бо ж вона, обороняючись од мене, мимоволі лишала незахищеним то те, то інше місце. Нарешті вирвалась, червона та гнівна.

— Ви нахаба, добродію. Каюсь тепер, що слухала вашу мову.

Я вхопив її за руку, трохи зніяковілий:

— Пробачте мені, мадемуазель, пробачте... Я образив вас. Я був брутальний! Не гнівайтесь... Коли б ви знали...

І я даремно силкувався якось виправдатись.

— Нема мені чого знати! — відрізала вона.

Раптом мені блиснула щаслива думка:

— Мадемуазель! — скрикнув я. — Вже цілий рік, як я вас кохаю!

Здивована, вона широко розплющила очі. Я тим часом провадив далі:

— Так, так, вислухайте лишень. Я не знаю Морена, і що там мені до нього! Про мене, хай собі йде під суд, хай садовлять його у в’язницю… Це все мені байдуже! Я побачив вас торік, там он, біля тих граток. Це мене глибоко схвилювало, і відтоді образ ваш завжди зі мною. Вірте мені чи не вірте, воля ваша. Божественно гарною здались ви мені; день і ніч я про вас думав, прагнув знову побачити. Трапилась нагода — випадок з отією свинею Мореном, — і ось я тут. Сталось так, що я переступив межу. Пробачте мені, благаю вас, пробачте!

Вона глянула мені в вічі, вивіряючи, чи правду я кажу, знову ладна всміхнутись, і тихенько промовила:

— От вигадник!

Я підняв руку і щирим тоном (гадаю навіть, що я ft справді був тоді щирий) підхопив:

— Присягаюсь, я вас не обманюю.

— Ну, ще що? — тільки й сказала вона.

Ми були самі, зовсім таки самі; Ріве й дядько повернули в котрусь із алей. Я тоді виголосив ціле освідчення, довге та ніжне, стискаючи й

цілуючи її пальчики. Вона слухала мої слова, як щось приємне й нове для неї, непевна, чи вірити тому, чи ні.

Кінець кінцем я відчув справжнє хвилювання саме через те, що говорив; блідий, стурбований, тремтячий, я обережно обняв її стан. Нашіптував тихенько голубливі речі в маленьке, оточене кучерявим волоссям вушко. Дівчина ніби завмерла, охоплена солодкими мріями.

Але от її рука зустрілася з моєю і стисла її. Я дедалі міцніше пригортав тонкий стан, а дівчина, нерухома, піддавалась моїм пестощам. Я діткнувся устами до и щічки — і враз несподівано вони злилися з її устами. Це був довгий-довгий поцілунок; він би тривав ще довше, якби я не-почув за собою: "Гм, гм..."

Вона пурхнула і зникла в гущавині. Обернувшись, я побачив Ріве, що простував до мене. Приятель мій зупинився і поважно мовив:

— Так ось як ти залагоджуєш справу тієї свині Морена!

— Кожен робить, що може, друже мій! — мовив я са-мовдоволено. — А як там дядько? Переконав ти його? За племінницю я ручусь.

Ріве тоді:

— Ну, з дядьком мені не так пощастило.

І ми, взявшись попідруки, рушили назад.

III

За обідом я відчув, що божеволію. Я сидів поруч неї, і щохвилини рука моя під скатертиною зустрічалася з її рукою; нога моя притискала її ніжку, і погляди наші раз у раз схрещувались і зливались.

Настала місячна ніч, ми вийшли ще трохи пройтись, і я шептав дівчині усі солодкі речі, що тільки спадали мені на думку, пригортав і цілував її щохвилини. Поперед нас дядько сперечався про щось із Ріве. Великі їхні тіні пересувалися за ними по піщаній доріжці.

Незабаром після того як ми вернулись у дім, принесли телеграму від тітки, що вона прибуде аж узавтра вранці, першим поїздом.

— Ну, Анрієтто, — сказав дядько, — піди покажи гостям їхні кімнати.

Побажавши старому доброго відпочинку, ми пішли за Анріеттою. Вона спершу завела нас до кімнати, де мав спати Ріве, і той шепнув мені на вухо:

— Бач, не повела спочатку до тебе.

Далі дівчина показала мені мою постіль. Тільки-но залишились ми наодинці, як я зараз же знову обняв її, намагаючись пестощами затуманити їй розум і зламати опір. Та, відчувши, що от-от втратить останню силу, вона втекла від мене.

Я ліг під ковдру, дуже стурбований, вражений, зніяковілий, добре знаючи, що не засну, роздумуючи, що саме вчинив я недоладного, — аж раптом хтось легенько постукав у двері.

— Хто там? — спитав я.

— Це я! — відповів тихий голос.

Я швиденько одягся, відчинив. Ввійшла Анрієтта.

— Я забула, — сказала вона, — спитати, що п’єте ви вранці: шоколад, каву чи чай?

Я палко обняв її:

— Я п’ю… я п’ю… я п’ю…

Та вона випорснула в мене з рук, погасила свічку і зникла.

Я залишився сам, розлютований, шукаючи в темряві сірників і не знаходячи їх. Знайшов нарешті і з свічкою в руках, напівбожевільний, вийшов у коридор.

Що мав я зробити? Я не роздумував про те. Я хотів її знайти, я хотів її мати. Пройшов кілька крюків без жодних думок, без тями, і враз мені майнуло в голові: "А що, коли я потраплю до дядька? Що я скажу йому?" Я остовпів, голова в мене ніби спорожніла, тільки серце шалено билося. Минуло кілька хвилин, доки я натрапив на відповідь: "А чорт, скажу йому, що шукав Ріве — поговорити з ним у пильній справі".

Я заходився розглядати двері, шукаючи тих, що ведуть до Анрієтти. Та не було з чого їх пізнати. Навмання взявся за один з ключів і повернув його. Двері відчинились, я ввійшов. Анрієтта, сама не своя, сиділа на постелі й дивилась на мене.

Тоді я обережно зачинив двері на засув і, підійшовши навшпиньках, сказав:

— Я забув вас попросити дати мені що-небудь почитати.

Вона пручалась, але я незабаром знайшов бажану книжку. Не скажу заголовка, та по щирості — це був найкращий із романів, поема над поемами.

Щойно я перегорнув першу сторінку, вона мені дозволила читати далі, скільки захочу; і ми перейшли стільки розділів, що наші свічки згоріли вщент.

Висловивши їй ніжку подяку, я обережною ходою пішов до своєї кімнати. Зненацька чиясь рука зупинила мене. То був Ріве.

— Ти ще не довів до кінця справи отієї свині Морена? — шепнув він.

О сьомій ранку вона сама принесла мені чашку шоколаду. Ніколи не доводилось мені пити смачнішого. То був солодкий до знемоги, м’який, ніжний, запахущий, п’янкий шоколад. Я не міг одірвати губів од чудової чашки.

Ледве встигла Анрієтта вийти, як увійшов до мене Ріве. Він, здавалося, трохи нервував, як людина, що їй зовсім не спалось.

— Якщо так триватиме далі, ти зіпсуєш отій свині Моренові всю справу! — бовкнув він роздратованим, похмурим голосом.

0 восьмій прибула тітка. Розмова була коротка. Ці славні люди погодились узяти назад свою скаргу, а я лишив їм п'ятсот франків на місцевих бідарів.

Тоді нас запросили погостювати ще день. Планувалося влаштувати екскурсію на якісь там руїни. Лнрієтта за спиною в старих подавала мені знаки: "Зоставайся-бо".

Я був не від того, та Ріве напосідав їхати.

Відвівши приятеля набік, я благав його, як тільки вмів, я вмовляв:

— Слухай, любий мій Ріве, зроби це для мене!

Але він роздратовано відказав:

— Ні, досить уже з мене цього! Чуєш! Досить уже мені справи з отією* свинею Мореном!

Дуже не хотілося мені від’їздити. Це була одна з найтяжчих у моїм житті хвилин. Я залюбки влагоджував би Моренову справу до кінця свого життя.

У вагоні, після міцних німих стисків рук на прощання, я сказав Ріве:

— Тварюка ти, от що!

А він мені:

— Ти починав уже мене з біса дратувати.

Підходячи до редакції "Світоча", я побачив, що на нас

чекає ціла юрба. Тільки-но нас побачили, як почулися запитання:

— Ну, як там з отією свинею Мореном?

Усе місто зворушила та історія. Ріве — злий настрій у нього по дорозі розвіявся — ледве не пирснув зо сміху, одказуючи:

— Дякувати Лабарбові все вийшло добре.

1 ми рушили до Морена.

Він напівлежав у кріслі, з гірчичниками на ногах і холодним компресом на голові, знеможений од турботи. Він безнастанно кашляв тим кашлем, що буває у людини перед смертю, та невідомо було, як то він простудився. Жінка дивилася на нього очима тигриці, що от-от має розірвати свою здобич.

Щойно ми ввійшли, у нього руки й ноги затрусились.

— Все гаразд, бовдуре, тільки не роби такого вдруге.

Він підвівся, задихаючись, схопив мене за руки, цілуючи

їх, ніби якому принцові, заплакав, ледве не втратив тяму, обняв Ріве, обняв пані Морен… Та штовхнула його, аж він упав на крісло.

Цей випадок на все життя відбився на бідоласі, надто він його жорстоко вразив.

Відтоді його не звали інакше, як тільки "ота свиня Морен". Цей епітет колов його щоразу, як удар шпагою. Коли якийсь пустун кричав на вулиці "свиня!", — Морен мимохіть оглядався. Приятелі страшенно допікали йому, коли жартома, за столом, показували на шинку й запитували:

— Це не твоя часом?

Через два роки після цієї історії він помер.

Щодо мене, то, виставляючи свою кандидатуру в депутати тисяча вісімсот сімдесят п’ятого року, я в одній справі пішов якось до нотаріуса в Тусері, пана Бельонкля. Ставна, гарна та пишна дама зустріла мене.

— Не впізнаєте? — спитала вона.

— Та… ні, пані,— відповів я.

— Анрієтта Боннель.

— А! — І я відчув, що блідну.

А вона спокійно дивилась на мене й усміхалась.

Коли я залишився на самоті з її чоловіком, він узяв мене за руки і так міцно стис їх, аж мало не зламав.

— Давненько вже, добродію, — мовив він, — хотів я з вами побачитись. Дружина моя стільки про вас говорила. Я знаю… Так, я знаю, за яких неприємних обставин ви з нею спізнались, знаю, скільки ви проявили делікатності, такту, дружньої відданості…— Потім він якусь хвилину вагався, а тоді докінчив пошепки, ніби мав сказати щось непристойне: —…у справі отієї свині Морена.